

možno maskovat a svým způsobem ho i tabuizovala, ale rovněž a především romantická představa čehosi tajného, zasvěceneckého, co jistě obsahuje hluboké pravdy redefinující vztah mezi božským a lidským (k čemuž ostatně navádí již samo slovo apokryf, odvozené z řeckého slovesa apokryptein, „skrývat“, „utajovat“).

V nově vydaném svazku shromáždil tým okolo Jana Duse raně křesťanské apokalypsy a prorocké spisy, tedy díla, která přitahují čtenáře – a stejně často také podněcují ke kritice – i díky své metaforice, nevyhýbající se přepjatým obrazům i hrůzným detailům dábelkých muk čekajících na všechny hříšníky. Kniha je stejně jako v případě předcházejících svazků vybavena obsáhlou zastřešující úvodní studií, rozdělenou na dvě části: v první seznamuje Sidonia Horňanová s „Fenomémem apokalyptiky od židovství po křesťanství“ (str. 27–56), v druhé představuje Jiří Hoblík téma „Profétie v raném křesťanství“ (str. 57–70). Po této „propedeutické“ části již následují samotné raně křesťanské texty, přeložené do češtiny v naprosté většině případů poprvé a z originálních jazyků (s výjimkou *Zjevení Petrova*, které bylo převedeno z německého a anglického přetlumočení – srv. str. 332).

Výběru textů, které byly do svazku zařazeny, se věnuje editor Jan Dus (str. 23–26), jenž upozorňuje na obtížnost sestavení kompletního výčtu novozákonních apokalyptických spisů především s ohledem na prolinání židovského a křesťanského prvku, a zdůrazňuje, že bylo upřednostněno „pragmatické řešení před snahou o systematické uspořádání látky“ (str. 25); v praxi to znamená, že ve třetím svazku apokryfů nenalezneme některé texty, které by do publikace po tematické stránce patřily (*Čtvrtý Ezdráš*, *Nanebevzetí Izajášovo*, třetí až pátá kniha *Sibylliných věštb*), ale vzhledem k tomu, že byly do češtiny převedeny již v rámci série *Knihy tajemství a moudrosti. Mimobiblické židovské spisy: pseudepigrafy* (ve třech svazcích vydal v letech 1998–1999 opět Vyšehrad), nejsou zde zařazeny znovu, a ušetřený prostor tak byl využit pro méně známé a obtížně dostupné texty (např. *Závět Adamova* či *Zjevení Šadrakovo*). Přeložené texty jsou ve svazku uspořádány vždy podle jména údajného autora, přičemž jsou opatřeny veškerým vědeckým aparátem, který odborník vděčně přivítá a laický čtenář, nechce-li zabíhat do detailů, může pohodlně přeskočit – všechny texty jsou opatřeny stručnými úvody, soupisy pramenů a literatury i nezbytnými výkladovými poznámkami. V publikaci jsou přeloženy následující spisy: *Závět Adamova*, *Otázky Bartolomějovy*, *Zlomky knihy Élchasai*, *Zjevení Ezdrášovo*, *Zjevení Šadrakovo*, *Vidění Ezdrášovo*, *První zjevení Janovo*, *Otázky Janovy*, *Zjevení Mariino*, *Zjevení Pavlovo*, *Zjevení Petrovo*, *Sibylliny věštby* (knihy I–II, VI–VIII), *Zjevení Tomášovo* a *Zósimovo vyprávění o životě Rekábejců*, a nakonec čtyři gnostické apokalypsy z Nag Hammádí – *Zjevení Pavlovo*, *První* a *Druhé zjevení Jakubovo* a *Zjevení Petrovo*.

České překlady jsou čtivé a nejsou zatíženy zbytečnou archaizací. V namátkou vybraném *Zjevení Mariině* se však navzdory chvályhodné reflexi stylové úrovně originálu nemohou zbavit dojmu určité nenáležitosti komičnosti, když archanděl Michael ukazuje apokryfní Panně Marii tresty hříšníků slovy: „Přesvatá,

fakt jsi ještě neviděla největší tresty“ (str. 243), a to navzdory tomu, že touto formou „nepatřičného lexikálního nebo syntaktického kolokvialismu“ překladatel ilustruje „jazykové tápání či snad stylistickou apatii autora“ (str. 238). Kniha je, podobně jako předcházející svazky, opatřena rozsáhlou obrazovou přílohou a pro odborné publikace nezbytnými a neocenitelnými seznamy zkratk a rejstříky (spisů, osobních a místních jmen a vybraných pojmů).

Závěrečný svazek *Novozákonních apokryfů* je stejně jako celá třísvazková série počinem velmi významným i vítaným, a to přinejmenším ze dvou důvodů: jednak se čeština konečně zařadila k celé řadě „velkých“ jazyků, v nichž jsou tyto raně křesťanské památky dostupné již řadu let, a navíc jejich české vydání pomohlo uvést na pravou míru ony s apokryfní literaturou spojené romantické představy dřímající kdesi v nitru celé řady jejich potenciálních čtenářů a odhalit svět sice možná méně spekulativně esoterický, ale neméně fascinující.

Petr Kitzler

SOCIOLOGIE JEŽÍŠOVSKÉHO HNUTÍ

Theissen, Gerd: Die Jesusbewegung. Sozialgeschichte einer Revolution der Werte, Gütersloher Verlagshaus, 2004, 305 stran + literatura 12 s.

V květnu roku 2004 spatřila svět nejnovější kniha renomovaného heidelberského novozákonníka Gerda Theissena. Jedná se o přepracované a aktualizované vydání jeho menšího díla z konce sedmdesátých let minulého století, „*Soziologie der Jesusbewegung*“. V tomto novém vydání knihy pracuje autor s nejnovějšími poznatky z oblasti bádání sociologie Ježíšovského hnutí. Do těchto nových směrů však vždy zapracovává své vlastní stanovisko, a tak vzniká zcela nový a originální přístup k tématu. Na struktuře knihy je hned od začátku zřetelná autorova dlouholetá vynikající pedagogická činnost. Knihu totiž začíná vymezením vlastních hranic – tím, že definuje, co je úkolem sociologie ježíšovského hnutí a jakými metodami chce dospět k naplnění těchto úkolů.

Úkol svého zkoumání rozděljuje Theissen na analýzu čtyř oblastí. Tyto analýzy představují čtyři hlavní části jeho knihy. Jedná se o analýzu rolí, skupin, společenství a ideí.

V první části, v podtitulu analýza rolí, definuje Theissen ježíšovské hnutí, jako „*hnutí putujících charismatiků a lidí, kteří opustili dosavadní způsob života (Aussteiger)*“. Ježíše z Nazaretu přitom zařazuje do první skupiny, mezi primární charismatiky. Do druhé skupiny patří putující charismatici, kteří představují kruh učedníků. Ježíš totiž nezakládal místní sbory, nýbrž kolem sebe shromažďoval kruh potulujících se charismatiků. Tyto lidi nazývá Theissen sekundárními charismatiky (Sekundärcharismatiker). K ježíšovskému hnutí se pak velmi

úzce pojí také skupina sympatizantů a podporovatelů, mecenášů (Tertiärcharismatiker). Do této skupiny patří místní sbory, které žily v komplementárním spojení s putujícími charismatiky, podporovaly je materiálně a představovaly základní bázi pro jejich putující život. Poslední rolí v první části je role Syna člověka. Všechny role, které byly pozemskému Ježíšovi přisouzeny, dostaly ve světle kříže a vzkříšení zcela nový význam. Nejdůležitější z nich je titul Syna člověka a s ním spojená role, která hrála velký význam v sociálním životě raněkřesťanského společenství.

V druhé části Theissen porovnává ježišovské hnutí s ostatními obrozeneckými proudy v židovství i mimo něj. Otázkou pro něho je: „*Co odlišuje ježišovské hnutí od ostatních milenaristických hnutí? Proč bylo schopné právě toto hnutí přežít tak dlouhou dobu?*“. Podle Theissena tento rozdíl spočívá především ve schopnosti ježišovského hnutí překonat striktní hranice mezi vlastním lidem a ostatními národy. V porovnání s ostatními proudy v židovství a mimo něj se tady nenachází ani žádné nativistické odmítání cizích národů. Toto v židovství se formulující hnutí nachází brzy po Ježíšově smrti větší resonanci mezi nežidy. Mělo své kořeny mezi prostými lidmi, ale velmi brzy se k němu přihlásili i bohatí.

Třetí kapitola, která nese název „*Krise židovské společnosti jako mateřské pudy ježišovského hnutí*“ tvoří největší část celé knihy. Theissen pojednává různé konflikty v židovství, které pomohly k založení tohoto nového hnutí v palestinské společnosti. Z religionisticko-sociologického hlediska je možno rozlišit dvě teorie a to teorii integrace a konfliktu. S analýzou ježišovského hnutí je nejvíc porovnatelná teorie konfliktu. V době zrození ježišovského hnutí se setkáváme se stále se vracejícím napětím mezi jednotlivými vrstvami ve společenství, mezi chudými a bohatými, městem a venkovem, domácími a cizími, židovskou a helénskou kulturou. Tato krize vedla k hledání nových cest v náboženském a sociálním životě. Podle Theissena to vedlo k „Anomii“ – což je případ, který nastává v případě že velká většina společnosti kvůli některým skupinám nemůže žít svůj život na základě dosavadních norem. Tato „Anomie“ se týká celého společenství, jak vysoce tak i nízko postavených společenských vrstev, nejvíc jsou však poznamenány ty nejnižší vrstvy lidu. Ježišovské hnutí se zrodilo do této kritické situace společenských a sociálních poměrů a hledalo odpověď na tuto orientační krizi ve společnosti.

Čtvrtá, závěrečná část knihy pojednává právě tyto sociální vize a možnou odpověď ježišovského hnutí na vzniklou situaci. Podle Theissena se jedná o roli ideí. Na vzniklou revoluční situaci ježišovské hnutí nereagovalo ozbrojenou silou, nýbrž revolucí hodnot. Na tomto základě se dají vytvořit dvě teze. Ta první se vztahuje na jejich sociální vizi. Jedná se o osvojení norem horní společenské vrstvy prostřednictvím nevýznamných malých lidí a outsiderů (Außenseiter). Samotná revoluce hodnot pak byla očekávána od Boha. V jeho království by měli chudí, trpící a hladoví dostat svá práva. Druhá teze se vztahuje na strategii ježišovského hnutí. Tato revoluce hodnot byla charismatická a svou charismatičností vyžadovala od lidí změnu k obrácení.

I když má kniha Gerda Theissena některé nedostatky a nejasnosti (např. není zcela jasné, proč nese poslední část první kapitoly název právě Role Syna člověka. Jak to zapadá do celé koncepce charismatiků?), představuje velmi dobrou analýzu jednotlivých společenských směrů v židovství prvního století. Je to důležité především proto, že v tomto prostředí vzniká ježišovské hnutí a popsání směrů měly také vliv na vývoj tohoto hnutí. Sympatické je ale především to, že autor nezůstává u prosté analýzy vývoje hnutí, nýbrž dává čtenáři náhled na odpovědi ježišovského hnutí na vzniklou sociální situaci v palestinské společnosti prvního století. Theissenovu knihu je třeba doporučit všem teologům, hlavně pak těm, kteří se zajímají o problematiku historického Ježíše z pohledu sociologického.

Ficzer Tamás